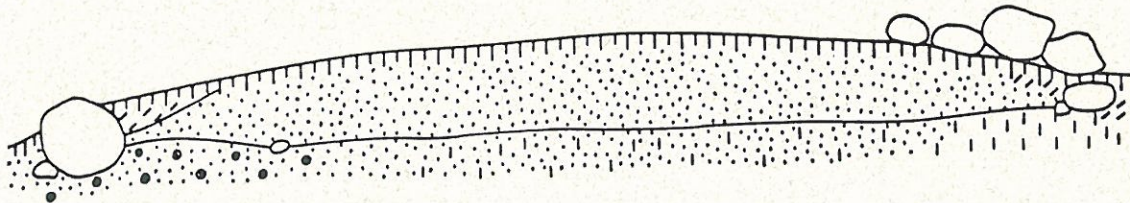

En hög i Berga

Arkeologisk delundersökning 1991 av gravfält raä 101, Berga 2:5 och 2:6,
Österåkers socken och kommun, inför byggande av bostadshus.

STOCKHOLMS LÄNS MUSEUM
Länsmuseibyrån

Rapport 1992:9

En hög i Berga

Arkeologisk delundersökning

Rapport 1992:9

© Stockholms läns museum / Läns musei byrå, Peter Bratt

STIFTELSEN STOCKHOLMS LÄNS MUSEUM

LÄNSMUSEIBYRÅN Box 30087 104 25 STOCKHOLM

Tel 08 - 618 03 20 Fax 08 - 618 95 80

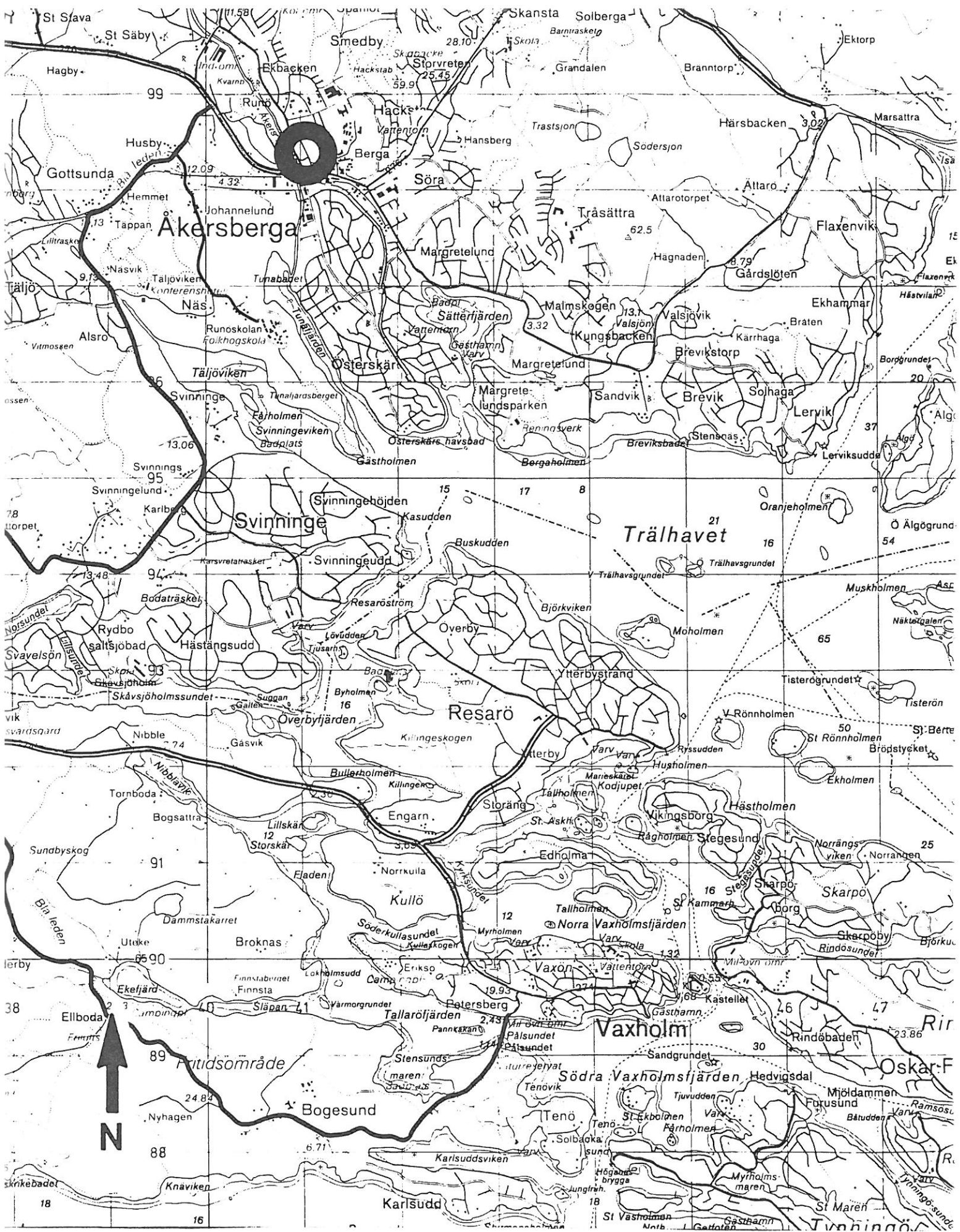
Besöksadress: Warfvinges väg 28

Innehåll

<i>Topografisk karta.....</i>	<i>2</i>
<i>Sammanfattning.....</i>	<i>3</i>
<i>Ekonomisk karta.....</i>	<i>3</i>
<i>Bakgrund.....</i>	<i>4</i>
<i>Topografi och fornlämningsmiljö.....</i>	<i>4</i>
<i>Syfte och metod.....</i>	<i>4</i>
<i>Undersökningsresultat.....</i>	<i>5</i>
<i>Tolkning.....</i>	<i>5</i>
<i>Anläggningsbeskrivning.....</i>	<i>6</i>
<i>Fynd.....</i>	<i>6</i>
<i>Referens.....</i>	<i>6</i>
<i>Tekniska och administrativa uppgifter.....</i>	<i>6</i>
<i>Schaktplan.....</i>	<i>8</i>
<i>Plan och profil.....</i>	<i>9</i>
<i>Brandlagrets plan och profil.....</i>	<i>10</i>
<i>Bilaga 1. C14-datering.....</i>	<i>11</i>
<i>Teckenförklaring.....</i>	<i>12</i>

Förkortningar

Raä 000 = Nr enligt Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister

Karta 1. Undersökningsområdet markerat på Topografiska kartan: 10 I Stockholm NO. Skala 1:50 000

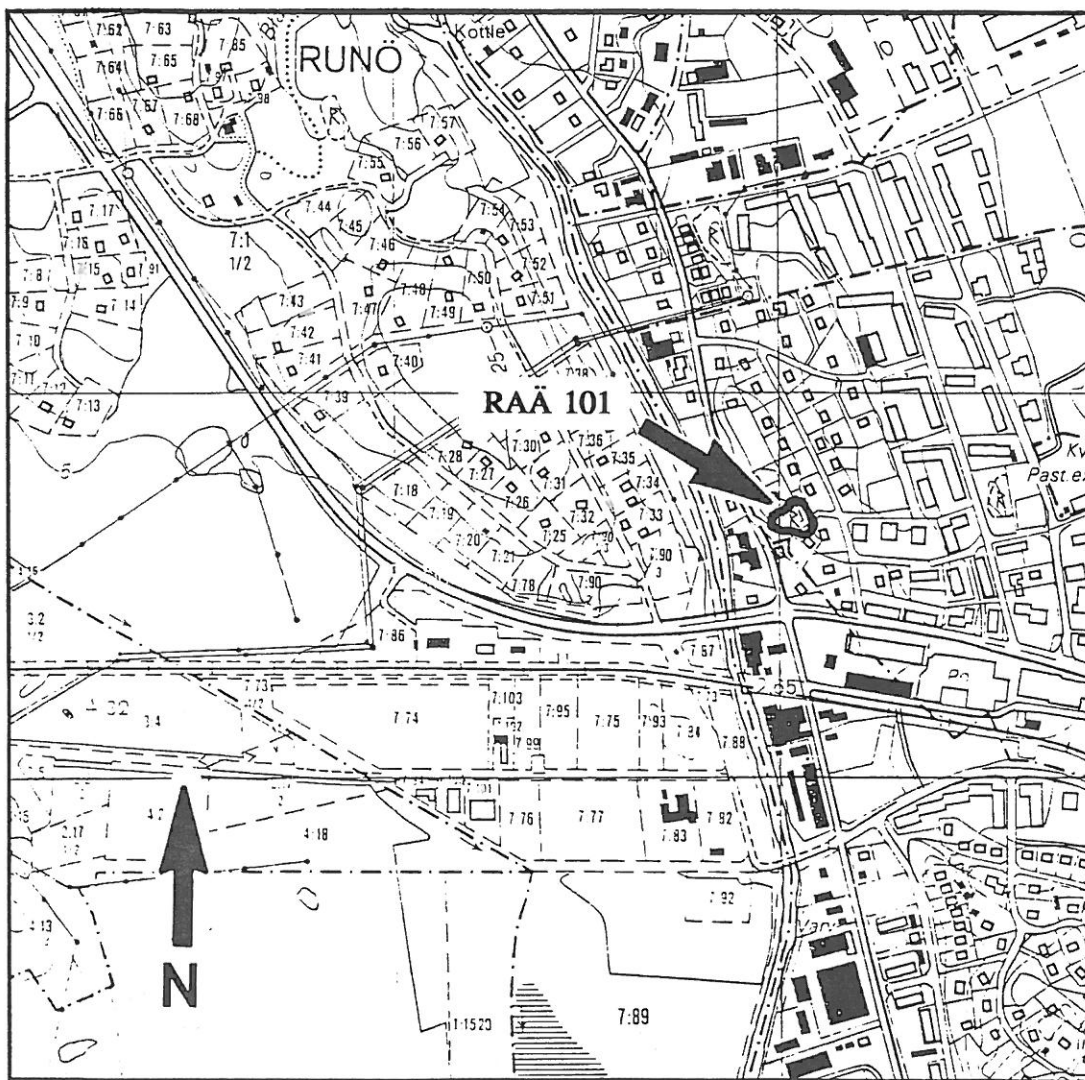
Sammanfattning

Delundersökning av gravfält raä 101, Berga 2:5, 2:6, Österåkers socken och kommun, Uppland.

Med anledning av att en del av ett gravfält berördes av nybyggnad av bostadshus undersöktes en hög.

Den ca 10 m vida högen var uppbyggd av sandig mylla och hade en delvis kraftig kantkedja vars nordvästra sida var bortschaktad för en väg. Kärnröse saknades och endast ett tunt brandlager utan spår av brända ben påträffades. Spritt omkring och i brandlagret förekom dock ett 20-tal spikar och mindre järnfragment.

Med ledning av ett C14-prov från brandlagret kan högen dateras till århundradena kring övergången mellan äldre och yngre järnålder (ca 200-600 e Kr). Möjligen är graven att betrakta som en kenotaf, d v s ett monument efter en människa som avlidit och begravts på annan ort än vid hemmet.

Karta 2. Exploateringsområdet med den berörda fornlämningen markerad. Ekonomisk karta i skala 1:10 000, blad 10I 9i.

Bakgrund

Undersökningen föranleddes av att en del av gravfältet raä 101 skulle beröras av nybyggnad av bostadshus. Stockholms Läns Museum utförde 26 sept-3 okt 1991 följande rapporterade delundersökning på uppdrag av Platzer Bygg AB. Fältarbetet bestod dels av undersökning och borttagande av den del av gravfältet som låg sydost om Höjdvägen, dels schaktkontroll för en vändplan inom samma gravfält på motsatt sida av vägen (se schaktplan).

Topografi och fornlämningsmiljö

Det berörda gravfältet ligger i västra utkanten av samhället Åkersberga, i ett äldre villaområde. Gravarna är idag fördelade på tre villatomter som är belägna i en sydvästsluttning ca 100 m öster om Åkers kanal. Gravfältet består av 4 högar och 5 runda stensättningar. Högarna är 8-10 i diam och 0,5-1,2 m höga, medan stensättningarna 6-9 m i diam och 0,2-0,4 m höga. Flera av gravarna är delvis skadade av vägar och trädgårdsarbeten. En del gravar kan också ha helt utplånats av samma skäl. Gravfältet är beläget på morän och bevuxet med ek, björk och tall.

Inga arkeologiska undersökningar har tidigare gjorts på gravfältet. Sammansättningen av gravtyper är dock typisk för yngre järnålder (ca 500-1100 e Kr). Förmodligen har gravfältet tillhört den förhistoriska föregångaren till Berga eftersom det ligger på byns gamla marker. Berga by som idag är borta låg på platsen för bostadsområdet Solhälla, öster om Hackstaskolan i Åkersberga. Berga är skriftligt belagt första gången år 1299, men den ålderdomliga ortnamntypen (osammansatt naturnamn) och fornlämningarna i området tyder på att byn är etablerad under åtminstone yngre järnålder. Utöver det berörda gravfältet finns och har funnits ytterligare fem gravfält och tre enstaka gravar på Bergas gamla ägor. Av dessa är ett mindre gravfält (raä 115) och två enstaka gravar (raä 72 och 121) utgrävda. Alla de undersökta gravarna, totalt ca 10 st, har daterats till yngre järnålder, bl a vikingatid (ca 800-1100 e Kr).

Anmärkningsvärt är att Berga har så många små och utspridda järnåldersgravfält. Anledningen till detta kan vara flera. Ett skäl kan vara att boplatsen har flyttats vid ett flertal tillfällen, ett annat att det har funnits flera samtida bosättningar under yngre järnålder inom Bergas historiska gränser. Att det berörda gravfältet raä 101 ligger så perifert på Bergas gamla ägor beror möjligen på att det har lokaliserats med hänsyn till att kunna synas från den förhistoriska och medeltida vattenvägen Långhundraleden som löpte via nuvarande Åkers kanal in mot det centrala Uppland och Gamla Uppsala.

Syfte och metod

Inför undersökningen kunde endast en anläggning (A1) säkert konstateras inom de berörda delarna av gravfältet raä 101. För att klarlägga om det kunde finnas

ytterligare anläggningar i området maskinavbanades markytan för både vändplanen och den del av bostadsområdet som berörde gravfältet. Maskingrävningen utfördes av en grävmaskin med planeringsskopa. Inom markområdet för vändplanen grävdes ett 6x7 m stort schakt ned tills den orörda moränen påträffades på ca 0,7 m djup. Jordlagret ovan moränen utgjordes av omrörd lera med ett rikligt inslag av sentida material såsom tegel, brädbitar, kol och rostigt järn. Inga fornlämningar framkom sålunda här.

Vid maskinavbaningen kring A1, sydost om Höjdvägen, påträffades inte heller några fornlämningar. Här framkom orörd morän under grästorven och ett tunt skikt mylla. Därmed kunde undersökningen av A1 påbörjas.

Undersökningsresultat

Högen A1 var ca 10 m i diam, 0,8 m hög och försedd med en kraftig kantkedja. Efter att graven fyllning av sandig mylla tagis bort kunde konstateras att det sedvanliga kärnröset saknades och att "gravgömmen" endast utgjordes av ett tunt brandlager utan spår av brända ben efter en begravning. Spritt i och omkring det ca 2,5x2,5 m stora brandlagret påträffades ett 30-tal spikar, nitar och mindre järnfragment. Ett kolprov togs från brandlagret för C14-datering vilket gav det kalibrerade centralvärdet 411 e Kr. Med hänsyn till osäkerheten i att endast ha tillgång till ett C14-prov kan anläggningen inte dateras närmare än till århundradena kring övergången mellan äldre och yngre järnålder (ca 200-600 e Kr).

Tolkning

Eftersom inga brända ben, vilka i regel bevaras i hög grad, påträffades i brandlagret kan det inte vara fråga om någon brandbegravning. En obränd begravning förefaller inte heller sannolik eftersom det i så fall borde återstå en fet mörk mylla efter den förmultnade dode/döda. Spikarna och nitarna ligger inte i sådan position att de skulle hörröra från en träkista.

"Tomma gravhögar" och andra gravar utan begravningar förekommer under hela järnåldern i Norden. Materialet sammanställdes 1951 i en uppsats av Harald Andersen där han framför flera olika förklaringar till fenomenet. Tomma högar med stolpar, resta stenar och plan topp anser han kan ha spelat en roll i kulten och/eller rättsskipningen. Andra högar utan begravningar skulle kunna vara kenotafer, d v s monument över människor som dött och begravts på annan ort än vid hemmet. Andersen framför också en annan förklaring med hänvisning till ett par litterära källor där de tomma högarna uppförts som minneshögar efter personer vars aska spritts i vatten. Om den tomma högen vid Berga skall betraktas som en kenotaf skulle det tunna brandlagret kunna förklaras som en rest efter en symbolisk bränning av en kista eller en båt, med tanke på förekomsten av spikarna och nitarna.

Anläggningsbeskrivning

A1 Hög, ca 10 m i diam och 0,8 m hög. Kantkedja. Brandlager utan begravning.
Belägenhet: x689,94 y578,86

Högen var belägen i en sydvästslutning i sydöstra utkanten av gravfältet, avskiljd för sig själv av Höjdvägen. Den var övertorvad och bevuxen med björk och tall. Nordvästra delen av högen hade tidigare schaktats bort vid anläggningen av Höjdvägen. På nordöstra delen av högen hade sekundärt påförts sprängsten.

Fyllningen som utgjordes av sandig mylla grävdes bort med maskin ned till den orörda marknivån. Först grävdes en mittprofil genom fyllningen varvid inga mörkfärgningar eller andra tecken på hur fyllningen byggts upp kunde iakttagas. Fyllningen begränsades av en delvis kraftig kantkedja av ca 0,2-0,5 m stora, huvudsakligen rundade, stenar. I södra delen av kantkedjan har ett par stenar rubbats (se planen).

Under fyllningen, i östra delen av anläggningen, framkom ett ca 2,5x2,5 m stort oregelbundet brandlager med en tjocklek på ca 0,1 m. Brandlagret utgjordes av mörk mylla, mer eller mindre sotig och med inslag av enstaka kolbitar. I och omkring brandlagret påträffades 29 st mer eller mindre starkt förrostade spikar, nitar och järnfragment. Spridningen av järnföremålen uppvisar inget särskilt mönster. I botten av brandlagret påträffades enstaka, mindre skörbrända stenar. Anläggningen vilade på sandig mo.

Fynd

F1-29: Spikar, nitar och fragment av järn, 29 st, i och omkring brandlagret.

Referens

Andersen, H. 1951. Tomme höje. KUMML 1951. Aarhus.

Tekniska och administrativa uppgifter

Dnr 1991:10

Länsstyrelsens beslut: Dnr 11.3919-306-90

Belägenhet: Ekonomiska kartans blad:10I 9i, koordinater enl RT38: x6598,34 y1641,02

Koordinatsystem: ST74. Vid lägesangivelser har endast de tre sista siffrorna angivits med två decimaler.

Höjdsystem: RH00

Arkivmaterial: förvaras på Stockholms läns museum

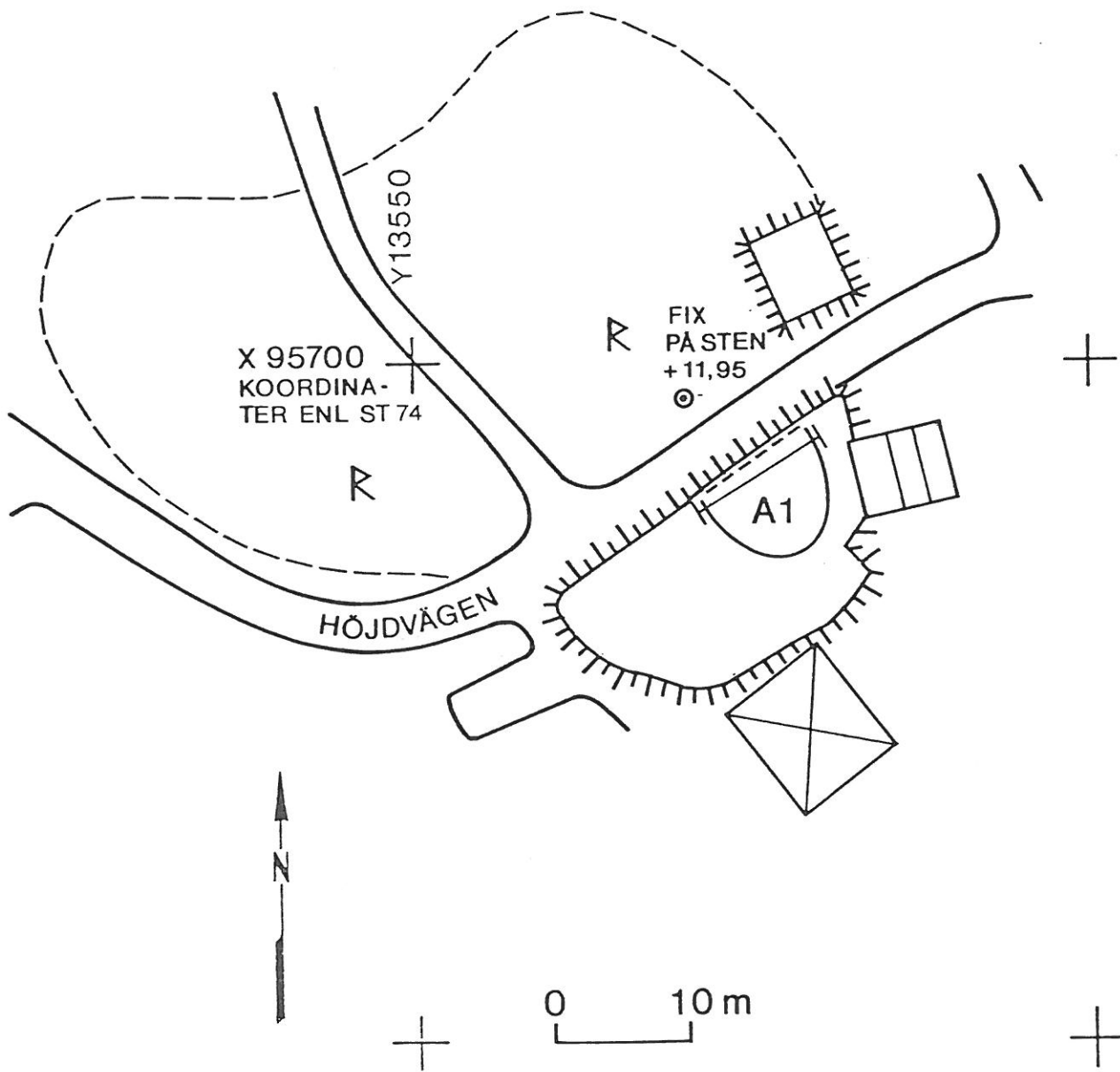
Fyndregistrering: alla fynd från undersökningen har registrerats i registerprogrammet Rapid-File (Ashton-Tate) enligt Riksantikvarieämbetet, UV-mitts fynd-

hanteringsprogram.

Arkeologisk personal: Peter Bratt (grävningssledare och rapportförfattare), Jonathan Lindström, Åsa Lundström, praon Andreas Berentz.

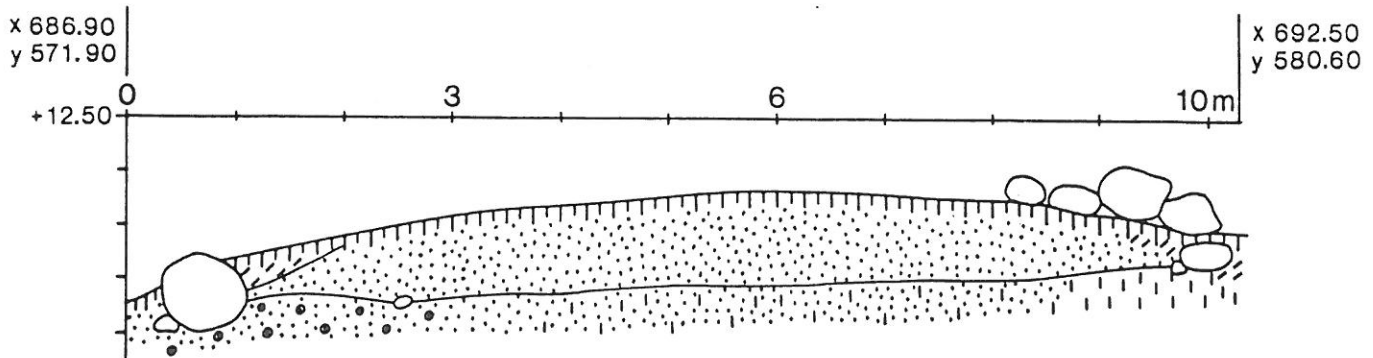
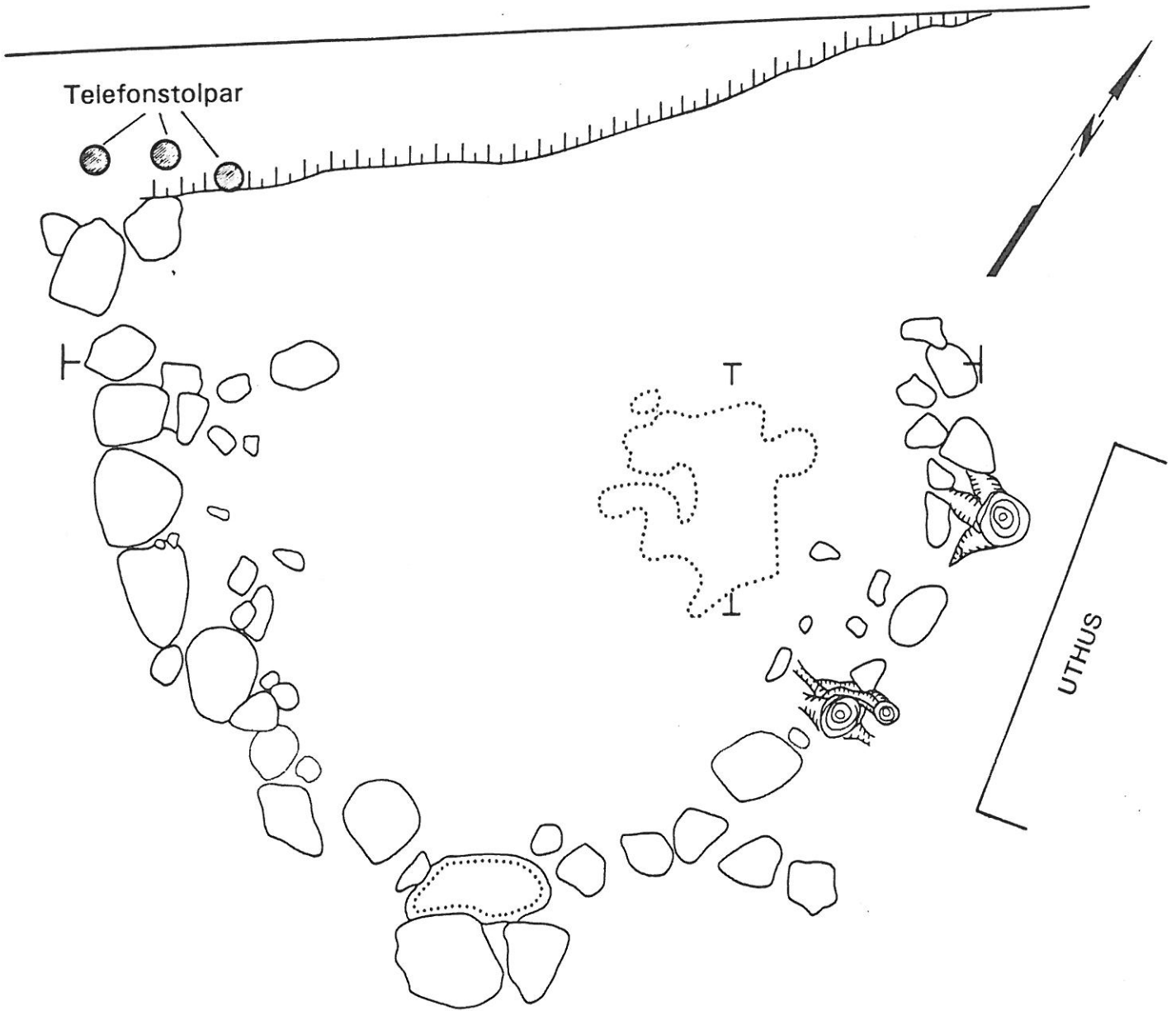
C14-analyser: Beta Analytic Inc, University Branch, Florida, USA. C14-värdena kalibrerades av samma laboratorium.

Renritning av planer och profiler: Astrid Ulfstrand

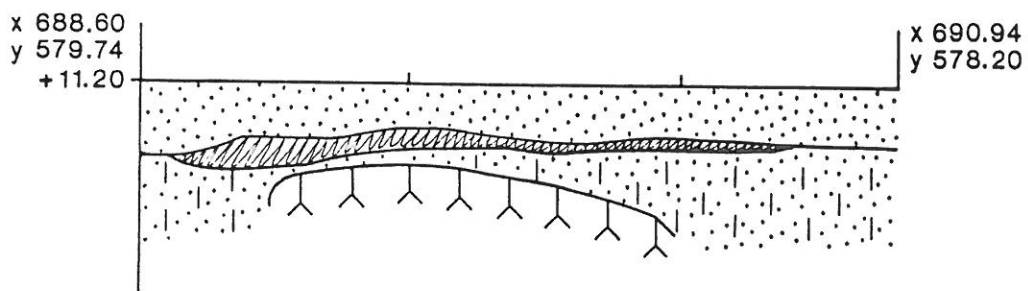
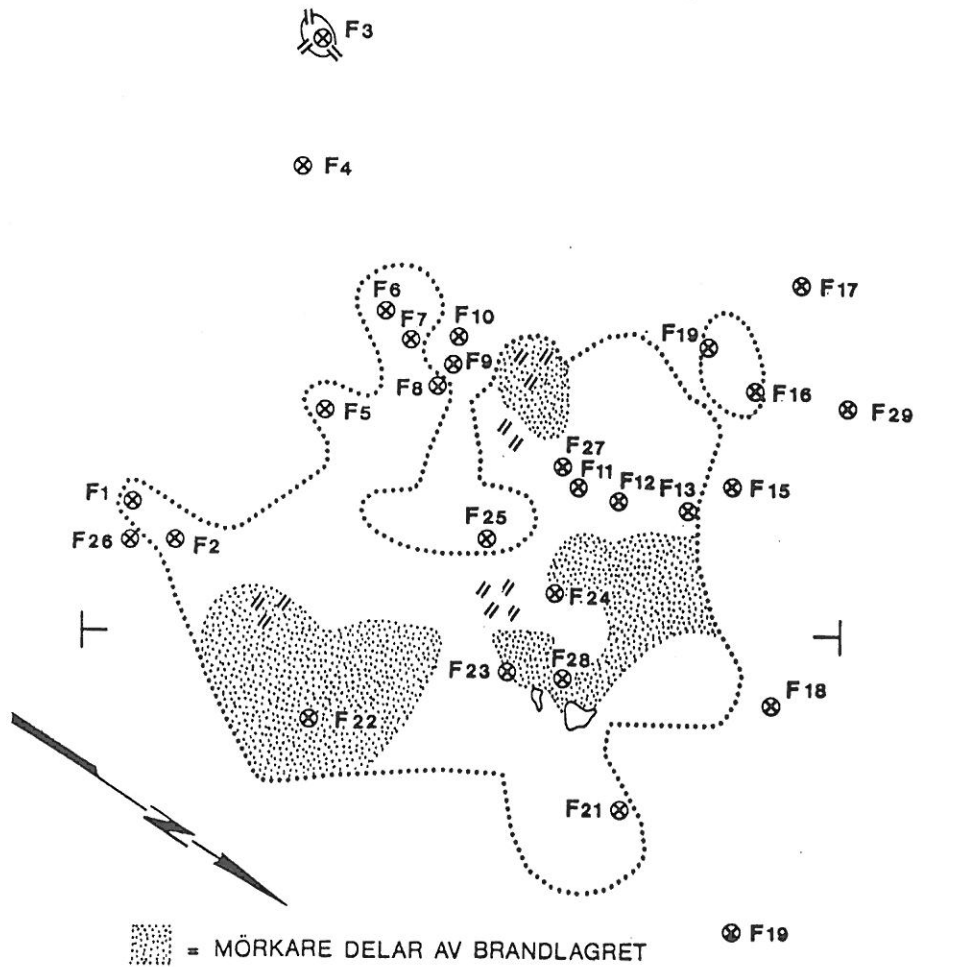
SCHAKTPLAN
A1. Raä 101, Berga 2:5, Österåkers sn. Up.

HÖJDVÄGEN

A1. PLAN OCH PROFIL

Raä 101. Berga 2:5, 2:6, Österåkers sn. Up.

A1. BRANDLAGER, PLAN OCH PROFIL
 Raä 101, Berga 2:5, 2:6, Österåkers sn. Up.

Bilaga 1. C14-datering

C14-dateringen utfördes av Beta Analytic Inc: "These dates are reported as RCYBP (Radiocarbon years before 1950 AD). By international convention, the half-life of radiocarbon is taken 5568 years and 95% of activity of National Bureau of Standards Oxalic Acid (original batch) used as the modern standard. The quoted errors are from counting of the modern standards, background, and sample being analysed. They represent one standard deviation statistics (68% probability), based on the random nature of the radioactive disintegration process. Also by international convention, no corrections are made for DeVries effect, reservoir effect, or isotope fractionation in nature."

Kalibreringen har utförts av Beta Analytic Inc efter Stuiver & Pearson 1986.

Referens

Stuiver, M & Pearson, G W. 1986. Radiocarbon 28, s 805-838.

Tabell över C14-datering från gravfält raä 101, Österåkers socken, Uppland

A nr	C14-år BP	Kalibrerade C14-år	Prov
1	1640+/-90	411 e Kr	Kol fr brandlager

Provet var så litet att Beta Analytic gav det "quadruple-normal counting time to increase statistical precision as much as practical".

TECKENFÖRKLARING

PLAN ALLMÄNT		HÄRD, STOLPHÅL, BRÄND LERA LERKLINING		ÖVRIGT	
⊕ F1	Fyndplats och fyndnummer		Hård, härdgröp		Tegelsten
+00.00 +00.00	Nivåsiffror		Stolphål		Begränsning för lager med tegel
	Profilinje		Stolphål med yttre/inre el. övre/nedre diameter. Anges på planen	SL	Slagg
	Backe eller strandvall	BL	Bränd lera eller lerklining		Begränsning för lager med slagg
	Trädrötter		Begränsning för lager med bränd lera eller lerklining		Begränsning för lager med kalk
	Begränsning för fornlämning eller förhöjning	L	Lerklining		Begränsning för lager med gödsel
	Schaktgräns		Begränsning för lager med lerklining		Liggande trä
BERG, STEN		KERAMIK, HARTS		PROFIL	
	Begränsning för berg i dagen	K	Keramik	Vegetationsskikt	
	Sten, kan markeras med S BLOCK		Lerkärl, Schablon eller korrekt mynnings- och bottendiameter	Rekonstruerat vegetationsskikt	
	Sten, över- och underliggande		Hartsbit	Mylla	
	Begränsning för stenpackning eller stensamling		Hartstättningsring	Lera, mjåla	
	Skarvad eller skörbränd sten	BEN		Mo	
	Begränsning för skarvad eller skörbränd sten	x	Enstaka brända ben	Sand	
GRÖP, MÖRKFÄRGNING, SOT, KOL	GRÖP, MÖRKFÄRGNING, SOT, KOL		Begränsning för lager med brända ben	Grus	
	Grop, nedgrävning, skärming, ränna, dike		Begränsning för koncentrerad förekomst av brända ben	Morän	
	Mörkfärgning	B	Enstaka obrända ben	Berg	
	Sot		Begränsning för obrända ben	Skarvad eller skörbränd sten	
	Begränsning för sot			Skörbränd sten	
	Kol				
	Begränsning för kollager				
					Sot
					Kol
					Kulturlager eller mörkfärgning
					Enstaka bränd lera
					Bränd lera
					Lerklining
					Keramik
					Lerkärl, Schablon eller kärlets verkliga profil
					Harts
					Brända ben
					Obrända ben
				ÖVRIGT	
					Tegel
					Slagg
					Kalk
					Gödsel
					Liggande trä
					Andträ